

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

КУСІЙ Мирослава Ігорівна

УДК 378:614.842.83(477)

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЖЕЖНО-РЯТУВАЛЬНОЇ
СЛУЖБИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук**

Вінниця – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, м. Львів.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Коваль Мирослав Стефанович,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,
перший проректор, м. Львів.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Романишина Людмила Михайлівна,
Національна академія Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького, професор кафедри
педагогіки та психології, м. Хмельницький;

кандидат педагогічних наук, доцент
Бикова Олена Валентинівна,
Інститут державного управління у сфері цивільного захисту
Національного університету цивільного захисту України,
заступник начальника з навчальної та методичної роботи,
м. Київ.

Захист відбудеться « 27 » жовтня 2011 р. о 12 год на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 05.053.01 у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21001, м. Вінниця, вул. Острозького, 32, корп. № 2, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (21001, м. Вінниця, вул. Острозького, 32).

Автореферат розіслано «26» вересня 2011 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А. М. Коломісць

Загальна характеристика роботи

Актуальність і доцільність дослідження. Нині перед вищими навчальними закладами Міністерства надзвичайних ситуацій України (ВНЗ МНС) постали завдання підготовки висококваліфікованих фахівців оперативно-рятувальної служби цивільного захисту відповідного рівня і профілю, конкурентноздатних на ринку праці; виховання компетентних, відповідальних фахівців пожежно-рятувальної служби, які добре володіють своєю професією й орієнтуються в суміжних областях діяльності, здатних до ефективної роботи на рівні світових стандартів, постійного професійного зростання, соціальної і професійної мобільності.

Професійна підготовка фахівців пожежно-рятувальної служби у ВНЗ МНС має забезпечувати засвоєння ними знань, умінь і навичок, якими майбутнім професіоналам необхідно оволодіти та навчитися застосовувати їх у подальшій практичній діяльності, що, в свою чергу, потребує постійного оновлення форм і методів організації навчально-виховного процесу.

Викладачі можуть виступати авторами, дослідниками, користувачами і пропагандистами нових педагогічних технологій, теорій, концепцій, оскільки проектування педагогічних технологій – це дослідницька діяльність з питань розробки оптимальних дидактичних умов, що забезпечують максимальну реалізацію творчого потенціалу курсантів і продуктивність навчання на основі співставлення традиційних та інноваційних підходів і пошуків їхнього поєднання. Це можливо зреалізувати за допомогою впровадження засобів інноваційних та інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) навчання в навчально-виховний процес ВНЗ МНС, а також за умови врахування традиційних методик підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби, досвіду роботи висококваліфікованих кадрів системи МНС.

Аналіз наукових досліджень показав, що останні десятиліття стали часом активного вивчення різних аспектів підготовки фахівців до професійної діяльності (С. Гончаренко, Р. Гуревич, О. Джеджула, І. Зязюн, І. Козловська, Н. Ничкало, В. Петрук, Л. Романишина та ін.), особливостей організації навчально-виховного процесу у військових ВНЗ (О. Барабанщиков, М. Варій, М. Козяр, М. Коваль, В. Козлачков, М. Нешадим, П. Образцов, В. Ягупов), професійної підготовки фахівців МНС до дій у екстремальних та надзвичайних умовах (О. Бикова, В. Гусев, О. Євсюков, М. Корольчук, В. Крайнюк, А. Самонов, Ю. Шойгу, А. Шленков). Водночас проблема формування професійних знань, умінь і навичок майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби поки що досліджена не достатньо.

Аналіз психологічних і педагогічних аспектів підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби, формування в них професійно важливих якостей, осмислення досвіду впровадження інноваційних та ІКТ у навчально-виховний процес ВНЗ МНС України дозволили виділити низку суперечностей між:

- вимогами до фахівців пожежно-рятувальних підрозділів і реальним рівнем професійної підготовки випускників;
- упровадженням ІКТ у навчально-виховний процес з метою підвищення ефективності та якості навчання і виховання, формування й розвитку

інтелектуальної, творчої, компетентної особистості та конкретним станом розв'язання даної проблеми;

- необхідністю доповнення традиційних форм і методів підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби інноваційними технологіями та не достатньою розробленістю організаційно-методичних умов їх впровадження у навчально-виховний процес;

- між потенційними можливостями ВНЗ МНС, котрі мають відповідні інформаційні і технічні ресурси, та їх недостатньою реалізацією в процесі підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби.

Усе це актуалізує доцільність розробки, обґрунтування й експериментальної перевірки методик підготовки курсантів ВНЗ МНС України до професійної діяльності у пожежно-рятувальних підрозділах. Ураховуючи аргументовану актуальність проблеми нами обрано тему дисертаційного дослідження: ***«Підготовка майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до професійної діяльності»***.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами. Дисертаційну роботу виконано за тематичним планом науково-дослідної роботи Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (ЛДУБЖД) за темою «Розробка моделей, методик та засобів вдосконалення професійної підготовки фахівців підрозділів МНС з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій» (РК №0107U009841). У дослідженні враховано вимоги Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про інноваційну діяльність», «Про національну програму інформатизації», «Положення про організацію навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах», Наказу Міністерства освіти і науки України (МОН) «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу», Наказу Міністерства оборони України і МОН «Про затвердження Інструкції про організацію освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладах Збройних Сил України та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України», Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової соціальної програми розвитку цивільного захисту на 2009-2013 роки» інших нормативних актів МОН і МНС України, що регламентують діяльність ВНЗ.

Тему дисертаційної роботи затверджено вченою радою Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (29.10.2008 р., протокол № 3) та узгоджено в Міжвідомчій Раді з координації наукових досліджень в галузі педагогіки та психології в Україні (29.09.2009 р., протокол № 6).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до професійної діяльності у ВНЗ МНС України.

У процесі дослідження ми виходили з **гіпотези** – ефективність і якість підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до професійної діяльності суттєво підвищуються, якщо забезпечити реалізацію наступних організаційно-педагогічних умов:

- побудова навчально-виховного процесу у ВНЗ МНС України з метою розвитку професійно важливих якостей фахівців пожежно-рятувальної служби;

- впровадження активних та інтерактивних технологій навчання у викладання дисциплін професійної та практичної підготовки;

- застосування інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій (навчально-тренувальний кризовий центр, навчальний CALL-центр системи 112, комп'ютерні стимулятори, мультимедійний тренінг і комп'ютерне моделювання, інформаційне освітнє середовище навчального закладу «Віртуальний університет» тощо).

Для досягнення мети і перевірки гіпотези нами сформульовані такі **завдання**:

1. Проаналізувати вітчизняні та зарубіжні літературні джерела, законодавчу та нормативну бази дослідження відповідно до теми дисертаційного пошуку, схарактеризувати основні напрями досліджень.

2. Визначити та дослідити організаційно-педагогічні умови, розробити модель підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до професійної діяльності.

3. Уточнити показники та рівні підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до професійної діяльності; критерії оцінювання результативності і ефективності навчання; експериментально перевірити педагогічну ефективність організаційно-педагогічних умов та розробленої методики оптимізації навчально-виховного процесу у ВНЗ МНС України.

4. За результатами досліджень укласти методичний посібник та методичні рекомендації для викладачів ВНЗ МНС України щодо підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до професійної діяльності.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх фахівців з пожежно-рятувальної служби у ВНЗ МНС України.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до професійної діяльності.

Методологічною основою дослідження слугували базові дослідження філософії, соціології, педагогіки, психології, військової педагогіки та психології про діяльнісну сутність особистості, її активну роль в оволодінні професійними знаннями, вміннями і навичками; загальнонаукові принципи системного підходу й елементи системного аналізу. Методологічними орієнтирами обрано: технологічний, контекстний, особистісно орієнтований і діяльнісний підходи до організації навчально-виховного процесу в умовах впровадження ідей і положень Болонського процесу у ВНЗ МНС України.

Загальною теоретичною основою дослідження є: концептуальні положення теорії пізнання, професійного навчання та розвитку особистості, філософії, та психології (В. Безпалько, С. Гончаренко, Р. Гуревич, О. Джеджула, І. Зязюн, Н. Ничкало, В. Петрук, Л. Романишина, С. Сисоєва); основні аспекти організації навчально-виховного процесу у військових ВНЗ (О. Барабанщиков, В. Бут, М. Варій, В. Васильєв, А. Галімов, В. Давидов, М. Коваль, М. Корольчук, П. Корчемний, М. Козяр, М. Нещадим, В. Ягупов); досліджень розвитку пожежно-рятувальної служби за кордоном (Дж. Даніель, Я. Дивущак, С. Попович, П. Праун, Т. Скрупек, Г. Турська, Й. Шафлік); професійної підготовки фахівців МНС до дій у надзвичайних ситуаціях (О. Бикова, В. Гусєв, О. Євсюков, І. Козлачков, В. Крайнюк, Т. Ніколаєва, А. Самонов, Ю. Шойгу, А. Шленков); проблем

застосування інформаційно-комунікаційних технологій у системі професійної підготовки військових фахівців (А. Андреев, О. Зачко, О. Козлов, А. Кузик, Л. Мельнікова, П. Образцов, П. Орлов, Т. Рак, А. Ренкас, І. Рубан, Т. Ткаченко, Б. Шуневич, Г. Щербак); застосування інноваційних технологій як засобу підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ МНС (О. Безносьок, Н. Вовчасть, О. Горохівський, Є. Пустовалова, О. Парубок та ін.).

Методи дослідження: *теоретичні* – системно-структурний (класифікація, систематизація) ретроспективний аналіз, порівняння й узагальнення, праксиметричні (вивчення та узагальнення літературних джерел з відповідних галузей знань, методичних матеріалів), аналіз, синтез, абстрагування, систематизація теоретичних даних, моделювання професійної діяльності, прогнозування можливих форм її реалізації – для встановлення стану розробленості питання, визначення проблеми, мети, гіпотези, завдань, об'єкта та предмета дослідження; *емпіричні* – педагогічний експеримент, спостереження, діагностичні методи (тестування, анкетування, інтерв'ювання, бесіди), самооцінка, експертна оцінка, моделювання, вивчення вітчизняного і зарубіжного досвіду професійної підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби, самооцінка, експертна оцінка, вивчення результатів професійного навчання курсантів, педагогічний експеримент; якісний і кількісний аналіз результатів на основі *математичної статистики*, що застосовувалися з метою перевірки організаційно-педагогічних умов, виявлення ефективності розробленої методики підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби до професійної діяльності.

Організація та експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі Львівського державного університету безпеки життєдіяльності МНС України, Академії пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля МНС України (м. Черкаси), Національного університету цивільного захисту України (м. Харків), Вінницького вищого професійного училища цивільного захисту. Дослідження проводилося поетапно – з 2007 по 2011 рік. У ньому взяли участь 704 особи (680 курсантів та 24 викладачі).

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягає в тому, що:

- *уперше* визначено та теоретично обґрунтовано сукупність організаційно-педагогічних умов підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до професійної діяльності у ВНЗ МНС України (побудова навчально-виховного процесу у ВНЗ МНС України з метою розвитку професійно важливих якостей фахівців пожежно-рятувальної служби; впровадження активних та інтерактивних технологій навчання у викладання дисциплін професійної та практичної підготовки; застосування інноваційних ІКТ); вмотивовано і представлено модель підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до професійної діяльності;

- *уточнено* сутність, зміст і структуру організації навчально-виховного процесу в умовах підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до професійної діяльності; визначено технологію застосування інноваційних та ІКТ для формування професійно важливих якостей майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби;

– *подальшого розвитку* набули форми і методи підготовки курсантів до майбутньої професійної діяльності; критерії оцінювання результативності і ефективності професійного навчання у ВНЗ МНС України.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що в процесі роботи *розроблено та впроваджено* в навчально-виховний процес інноваційну методику формування професійних знань, умінь та навичок майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби на основі методів, прийомів і технологій вивчення дисциплін циклу професійної та практичної підготовки; методику застосування інноваційних ІКТ (навчально-тренувальний кризовий центр, навчальний CALL-центр системи 112, автоматизовані навчальні програми, комп'ютерні симулятори та моделювання, «Віртуальний університет») для формування професійно важливих якостей майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби; *укладено* методичний посібник, методичні рекомендації й дидактичні матеріали для викладачів, курсантів і студентів, які можуть використовуватися у навчально-виховному процесі для підвищення ефективності й якості підготовки висококваліфікованих кадрів для МНС.

Основні положення дисертаційного дослідження **впроваджено** в навчально-виховний процес Львівського державного університету безпеки життєдіяльності МНС України (довідка № 2/299 від 23 лютого 2011 р.), Академії пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля МНС України (м. Черкаси) (довідка № 4/1-350 від 24 лютого 2011 р.), Національного університету цивільного захисту України (м. Харків) (довідка № 2/572 від 23 лютого 2011 р.), Навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Львівської області (довідка № 3/11 від 22 лютого 2011 р.), Навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Миколаївської області (довідка № 73/01-06 від 2 березня 2011 р.), Вінницького вищого професійного училища цивільного захисту (довідка № 169/20-0100 від 23 лютого 2011 р.).

Особистий внесок здобувача. Основні наукові результати одержані особисто дисертантом. У статтях, написаних у співавторстві з М. Козяром дисертанткою здійснено аналіз шляхів удосконалення змісту, форм і методів застосування інформаційно-комунікаційних технологій у ВНЗ МНС; у співавторстві з Б. Білінським, О. Мірусом, П. Семенюком та І. Ярмоленком, на основі експертних методів, моделювання, прогнозування та інформаційного забезпечення, розроблено напрями оптимізації професійної діяльності фахівців пожежно-рятувальної служби.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні, методичні й практичні результати й загальні висновки наукових пошуків доповідалися і обговорювалися здобувачем на міжнародних науково-практичних конференціях: «Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи» (Львів, 2009), «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Вінниця, 2008, 2010), «Інформаційні технології в наукових дослідженнях і навчальному процесі» (Луганськ, 2010); «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2010); науковій конференції

«Гуманітарні аспекти формування особистості працівника МНС» (Львів, 2009); конференціях молодих учених; засіданнях кафедр інформаційних технологій та телекомунікаційних систем, педагогіки та практичної психології ЛДУБЖД.

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено в 16 публікаціях (з них 12 одноосібних), 8 – у провідних наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, додатків на 56 сторінках, списку використаних джерел (який містить 270 найменувань, з яких 22 – іноземними мовами). Загальний обсяг роботи становить 260 сторінок, з яких основного тексту – 174 сторінки, 10 таблиць та 17 рисунків на 11 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність теми, ступінь вивчення обраної проблеми; сформульовано мету, гіпотезу, завдання, об'єкт та предмет дослідження; схарактеризовано методологічні, теоретичні та нормативно-правові основи наукового пошуку; розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення дисертаційної роботи; представлено відомості про апробацію та впровадження результатів роботи.

У першому розділі – **«Підготовка майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до професійної діяльності як психолого-педагогічна проблема»** – проаналізовано психолого-педагогічні аспекти підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби у ВНЗ МНС України; проведено аналіз розвитку професійної освіти в умовах упровадження інформаційно-комунікаційних технологій; визначено перспективні напрями розроблення та використання інноваційних технологій у ВНЗ МНС відповідно до вимог Болонського процесу; розроблено та теоретично обґрунтовано модель підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до професійної діяльності.

Аналіз психологічних і педагогічних аспектів підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби показав, що вони повинні мати певні природні здібності, які потрібно постійно розвивати, що досягається: відповідною організацією навчально-виховного процесу у ВНЗ МНС, забезпеченням необхідними засобами навчання; підвищенням інтересу курсантів до пожежно-рятувальної служби; проведенням теоретичних і практичних занять на високому науково-методичному рівні; організацією зустрічей з майстрами пожежної справи, ветеранами галузі; вихованням упевненості в успішному оволодінні професією; врахуванням індивідуально-психологічних особливостей особового складу пожежно-рятувальних підрозділів; вихованням відчуття необхідності професії пожежного-рятувального тощо.

Аналіз організації пожежно-рятувальної служби в Угорщині, Німеччині, Польщі, Франції та відповідних закордонних навчальних закладів Великобританії, Голландії, Норвегії, Румунії, Польщі, Швеції дозволив провести дослідження організації підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби та визначити напрями професійної підготовки у ВНЗ МНС України: психолого-педагогічний (особливості системи «викладач-курсант»); соціально-психологічний (взаємовідносини курсантів

у навчальних колективах); особистісний (індивідуальне реагування в екстремальних і надзвичайних ситуаціях(НС)).

Визначено, що відповідно до вимог нормативних документів Міністерства надзвичайних ситуацій України і Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, навчально-виховний процес у ВНЗ МНС України має бути орієнтованим на підвищення ефективності професійної підготовки кадрів для структурних підрозділів МНС України, формування їхніх професійних знань, умінь і навичок, виховання соціально і психологічно зрілої особистості.

Установлено, що найбільш актуальними інноваціями є ІКТ, застосування яких ґрунтується на таких положеннях: орієнтація цілей освіти у ВНЗ МНС на розвиток особистості та її здібностей до професійної, соціально-інноваційної та науково-технічної діяльності; оновлення змістовного компоненту підготовки майбутніх фахівців МНС; оптимізація навчально-виховного процесу у ВНЗ МНС, його спрямованість на досягнення мети підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби з оптимальними витратами сил, коштів, ресурсів і одночасним досягненням високої якості їхніх знань, умінь та навичок професійної діяльності; зміщення акцентів з процесу викладання, особливо на старших курсах, на процес самостійного навчання курсантів, засвоєння ними знань і досвіду під керівництвом викладача на основі збільшення аудиторної та позааудиторної самостійної роботи.

Пріоритетними напрямками розвитку ІКТ у ВНЗ МНС з метою професійної підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби визначено такі: матеріально-технічне, комп'ютерне та дидактичне забезпечення; впровадження системи самостійної роботи на основі інформаційного освітнього середовища навчального закладу «Віртуальний університет»; застосування ігрового, ситуативного та віртуального моделювання; поширення комунікативно-діалогічних видів та форм організації навчально-виховного процесу; розроблення та впровадження систем для ефективної діагностики та контролю знань, умінь та навичок професійної діяльності. З'ясовано, що ІКТ є тими засобами, які ефективно допомагають сформувати творчий потенціал, підвищити якість підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби.

Дослідження праць вітчизняних та закордонних науковців показало, що формування особистості майбутнього фахівця МНС має відбуватися в умовах організованого навчально-виховного процесу за рахунок переосмислення технології проведення усіх видів занять, застосування інноваційних підходів, тому професійна підготовка майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби стає більш реальною і цілеспрямованою, коли застосовуються не репродуктивні, а проблемні технології, основою для яких слугує моделювання навчально-професійних дій і ситуацій, повсякденної діяльності, їх розгляд, аналіз та оцінка, проведення семінарів, дискусій, «мозкових штурмів», проблемно-діалектичне вивчення дисциплін теоретичної та практичної підготовки, що дозволяє курсантам побачити предметні і соціальні аспекти процесу їхньої майбутньої професійної діяльності, ту систему відносин і проблем, що характерні для пожежно-рятувальної служби України.

Обґрунтовано, що найбільш ефективними складовими технологій навчання в системі ВНЗ МНС є такі методи інноваційного навчання, як ігрові, інтерактивні,

тренінги, ігрове моделювання та проектування, психолого-тренувальний центр підготовки пожежних та аварійно-рятувальних команд (ПТЦ), віртуальне моделювання, аналіз конкретних ситуацій, розв'язання ситуаційних проблем і задач, кредитно-модульне навчання, самостійна пізнавальна діяльність на базі інформаційного освітнього середовища та «Віртуального університету». Упровадження модульно-рейтингового контролю відповідно до вимог Болонського процесу суттєво впливає на зростання мотивації навчальної діяльності курсантів, зумовлює зростання значущості в майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби таких мотивів, як: бажання самореалізуватися в навчанні, стати лідером, не заспокоюватися на досягнутому; відповідальність перед суспільством; готовність до дій у надзвичайних та екстремальних ситуаціях.

Побудовано модель підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до професійної діяльності (рис. 1) на основі аналізу Галузевого стандарту вищої освіти України з метою визначення типових професійних завдань, котрі належить вирішувати майбутньому фахівцеві освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» напряму підготовки 6.170203 «Пожежна безпека», освітнього рівня базової вищої освіти, кваліфікації 3439 «Фахівець (з протипожежної безпеки)»; розроблення напрямів професійної підготовки у ВНЗ МНС України, становлення професійно-важливих якостей (мотивоване прагнення до навчально-пізнавальної діяльності; поєднання теоретичних знань з практичною підготовленістю; творчий підхід при вирішенні професійних завдань; усвідомлене ставлення до своєї професії, прагнення до особистісного та професійного вдосконалення, самостійність у судженнях та мисленні, здатність приймати самостійні рішення, впевненість; комунікативність; володіння інноваційними методами техніко-економічного аналізу галузі; активність, спостережливість, відповідальність та наполегливість; соціально-професійна адаптація, психологічна адаптація), критеріїв оцінки результативності і ефективності навчання, встановлення співвідношення між ними й організаційно-педагогічними умовами, спрямованими на їх формування.

У другому розділі – **«Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до професійної діяльності у ВНЗ МНС України»** – теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови ефективної професійної підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби, а саме: побудова навчально-виховного процесу у ВНЗ МНС України з метою розвитку професійно важливих якостей фахівців пожежно-рятувальної служби; впровадження активних та інтерактивних технологій навчання у викладання дисциплін професійної та практичної підготовки; застосування інноваційних ІКТ.

Наші дослідження показали, що підготовка майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до самостійної професійної діяльності досягає найкращих результатів, коли у ВНЗ МНС України:

- вивчаються вимоги освітньо-кваліфікаційної характеристики та освітньо-професійної програми із спеціальностей, за якими здійснюється підготовка у ВНЗ МНС.

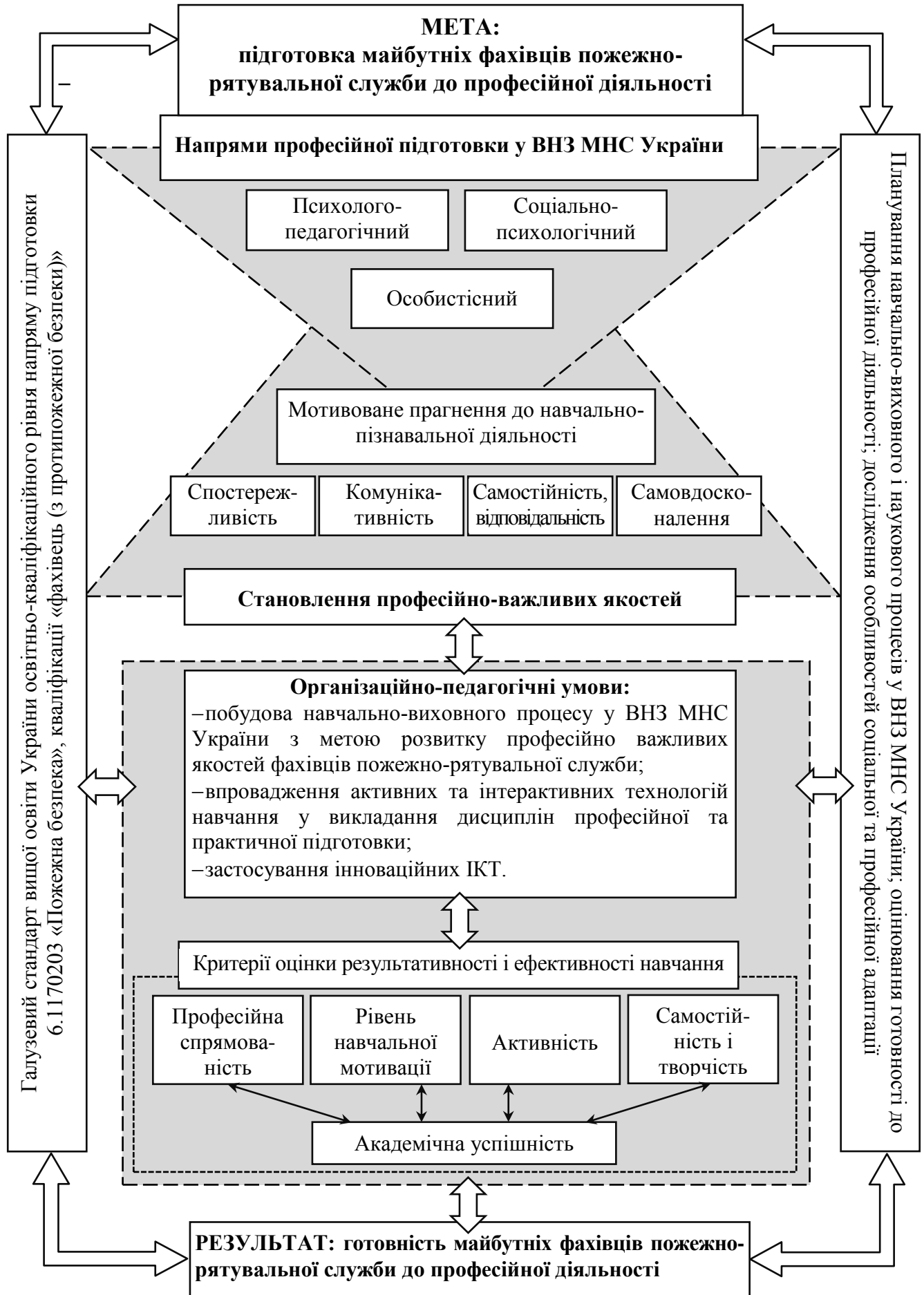

Рис. 1. Модель підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до професійної діяльності

У нашому дослідженні підготовка бакалаврів за напрямом 6.170203 «Пожежна безпека», кваліфікації 3439 «Фахівець (з протипожежної безпеки)» (проаналізовано освітньо-професійна програма та індивідуальний навчальний план курсантів 4 курсу, що дозволило виділити основні дисципліни циклу професійної та практичної підготовки: «Пожежна профілактика технологічних процесів», «Пожежна та аварійно-рятувальна техніка», «Пожежна тактика», «Пожежна і виробнича автоматика», «Організація управління діяльністю органів та підрозділів пожежної безпеки» та ін. Детальний аналіз мети, завдань, критеріїв оцінювання результатів навчання, знань, умінь та навичок, яких повинні набути курсанти після вивчення вказаних дисциплін, а також особливостей проведення навчальних практик та стажувань, забезпечує можливість поєднати теоретичну і практичну підготовки курсантів, що базується на виконанні посадових обов'язків на посадах МНС України);

- проводиться оцінювання готовності випускників до самостійної професійної діяльності, в тому числі в екстремальних умовах (розробка соціально-психологічного портрета курсанта під час навчання, програм професійно-особистісного росту курсантів і рекомендацій щодо їх реалізації; проведення моніторингу динаміки розвитку в курсантів професійно важливих якостей і готовності до служби, проведення тренінгів, корекційних заходів з метою розвитку у курсантів професійних навичок, психологічної грамотності тощо);

- досліджуються особливості соціальної та професійної адаптації випускників ВНЗ МНС України на місцях професійної діяльності;

- розробляються та впроваджуються програми (рекомендації) з розвитку професійно важливих якостей та адаптації випускників до умов службової діяльності.

Визначено, що навчально-виховний процес у ВНЗ МНС України забезпечує реалізацію таких видів професійної діяльності: професійно-прикладна діагностика; консультування; профілактична і корекційна робота з курсантами; просвітництво курсантів і співробітників; науково-дослідна діяльність; інформаційна діяльність з організації взаємодії із відомчими і регіональними службами.

Доведено, що вивчення дисциплін циклу професійної та практичної підготовки проходить на високому науково-педагогічному рівні із використанням активних та інтерактивних технологій навчання, при цьому доцільно врахувати традиції підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби. Досліджено та експериментально перевірено методику впровадження активних та інтерактивних технологій навчання з метою оптимізації навчально-виховного процесу у ВНЗ МНС України за рахунок проведення навчальних занять, наближених до реальних умов роботи фахівців пожежно-рятувальної служби, а саме:

- проводяться пожежно-тактичні заняття, навчання на місцевості, заняття з пожежної тактики і пожежно-стройової підготовки;

- здійснюється практичне навчання (проведення комплексних тактико-спеціальних навчань із попередження та ліквідації надзвичайних ситуацій, відпрацювання навичок проведення аварійно-рятувальних робіт в умовах надзвичайних ситуацій);

- використовується навчальна пожежно-рятувальна частина (є прототипом практичного підрозділу МНС України) повністю пристосована для вивчення психологічних особливостей діяльності бойових підрозділів в умовах реального несення служби. Для здійснення практичної і психологічної підготовки висококваліфікованих фахівців навчальні пожежно-рятувальні частини у складі сил підрозділів МНС України беруть безпосередню участь у ліквідації наслідків НС і пожеж;

- впроваджується програмоване навчання (забезпечує таку організацію навчання, коли курсанти не можуть зробити наступного кроку в оволодінні знаннями, не опанувавши попередніми, для цього навчальний матеріал розподіляється на невеликі порції, які розташовуються в точній логічній послідовності);

- здійснюється програмування майбутньої діяльності в бойовій обстановці (в процесі розробки тактичного плану пожежогасіння, навички закріплюються в період відпрацювання оперативних планів і карток пожежогасіння);

- використовується психолого-тренувальний центр підготовки пожежних та аварійно-рятувальних команд (забезпечується можливість створення аварійних ситуацій, які дозволяють розвивати у пожежників здатність приймати рішення в складних умовах);

- упроваджується проблемне навчання (проблемний виклад матеріалу; навчання курсантів розв'язуванню проблем; методи проблемного навчання (евристичний, дослідницький);

- застосовуються ігрові технології (ділові та рольові ігри); під час занять створюється обстановка, максимально наближена до реальних умов практичної діяльності майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби;

- залучається кейс-технологія, що пов'язана з розв'язанням конкретних життєвих ситуацій, подій (стандартних та екстремальних), які потребують негайного розв'язання тощо.

Проведений аналіз літератури та вивчення роботи ВНЗ МНС дозволили виокремити новітні інноваційні інформаційно-комунікаційні технології підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до професійної діяльності:

- навчально-тренувальний кризовий центр (навчально-методичне наповнення центру включає низку програмних модулів, що дають змогу імітувати та моделювати розвиток НС у реальному часі, з відображенням наслідків на карті України);

- навчальний CALL-центр системи екстреного виклику 112 та підтримки прийняття рішень керівника ліквідації надзвичайної ситуації з використанням бортових комп'ютерів пожежно-рятувальних автомобілів;

- мультимедійні навчальні лабораторії: мережевий мультимедійний комплекс HiClass II, лабораторія транспортної безпеки тощо;

- автоматизовані навчальні програми, що імітують зовнішній вигляд пристроїв апаратури, органів керування ними, сигналів взаємодії між пристроями; комп'ютерні симулятори («Fire Chief» («Будні пожежного»), «Emergency» («Служба порятунку 911»), «Fire fighters wearing an ABC» («Пожежні у захисних костюмах»),

«Real Heroes: Firefighter» («Справжні герої-вогнеборці») та ін.), мультимедійний тренінг і комп'ютерне моделювання. Проведене дослідження показало, що комп'ютерні тренажери-симулятори у ВНЗ МНС України ще не знайшли широкого застосування, хоча така форма підготовки особового складу перспективна й давно популярна за кордоном;

– інформаційне освітнє середовище «Віртуальний університет».

Умотивовано, що професійна підготовка у ВНЗ МНС України повинна бути спрямована на досягнення в навчально-виховному процесі необхідної компетентності і оволодіння професійними та спеціальними знаннями, відповідними вміннями, прийомами використання рятувальної техніки, а також креативністю рішень, що дозволяють реалізувати потенційні можливості особистості фахівця пожежно-рятувальної служби у НС.

У третьому розділі – **«Експериментальна перевірка ефективності організаційно-педагогічних умов підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби»** – розглянуто організацію та етапи експериментальної роботи, представлено результати педагогічного експерименту.

Дослідно-експериментальна робота з вивчення ефективності підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до професійної діяльності у ВНЗ МНС України з використанням визначених організаційно-педагогічних умов проводилася поетапно – з 2007 по 2011 рік: 1-й етап: *констатувальний* (підготовчий) (2007-2008 рр.); 2-й етап: *аналітико-діагностичний* (2008-2009 рр.) (здійснено відбір та вирівнювання контрольних (КГ) та експериментальних (ЕГ) груп; за допомогою критеріїв Стьюдента та Пірсона з використанням комп'ютерного тестування, визначено, що інтелектуальний рівень курсантів в контрольних і експериментальних групах приблизно однаковий, тобто КГ і ЕГ – однорідні); 3-й етап: *формульовальний* (прогностичний) (2009-2010 рр.); 4-й етап: *узагальнювальний* (2010-2011 рр.).

Дослідження підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до професійної діяльності проходило із застосуванням таких критеріїв оцінювання результативності і ефективності навчання: професійна спрямованість, рівень навчальної мотивації, активність, самостійність і творчість; між усіма критеріями наявні багатозначні взаємини. Інтегрально вони формалізуються в єдиному для навчальної діяльності критерії – академічній успішності.

Визначено показники та рівні: кількісні (рівень засвоєння навчального матеріалу: низький (α_1), середній (α_2), достатній (α_3), високий (α_4); рівень ускладнень (0,1,2,3,4); автоматизація; усвідомленість (γ_1 , γ_2 , γ_3) і якісні (складність, важкість, міцність) підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до професійної діяльності.

Показники рівня засвоєння навчального матеріалу класифікують глибину проникнення і якість оволодіння курсантами навчальним матеріалом. Знання і уміння представлено у вигляді чотирьох послідовних рівнів засвоєння (α) як здатності вирішувати різні завдання, що відбивають розвиток досвіду курсанта з визначеної дисципліни в процесі навчання: 1-й (низький) рівень (α_1) – упізнавання об'єктів, властивостей або процесів при повторному сприйнятті раніше засвоєної

про них інформації (репродуктивна несамотійна діяльність); 2-й (середній) рівень (α_2) – відтворення (самостійна репродуктивна діяльність); 3-й (достатній) рівень (α_3) – евристичний (самостійна репродуктивна діяльність); 4-й (високий) рівень (α_4) – творчий (творча діяльність, при цьому одержується об'єктивно нова інформація).

Із урахуванням національної системи оцінювання, положення про кредитно-модульну систему організації навчально-виховного процесу у ВНЗ МНС України та коефіцієнта засвоєння навчального матеріалу K_a використано наступний розподіл оцінок: 5/A/0,9-1; 4/B,C/0,8-0,9 (продуктивно-творча діяльність); 3/D,E/0,7-0,8; 2/F,X/0,7-0 (репродуктивна діяльність).

Показник якості засвоєння навчального матеріалу, діяльності та відповідно підготовки до майбутньої професійної діяльності – *міцність*. Визначення коефіцієнту міцності знань проводилося з курсантами КГ і ЕГ після проходження навчальних практик і стажування на посадах начальника караулу самостійної державної пожежної частини та інспектора з наглядово-профілактичної діяльності.

Результати тестування (визначення залишкових знань на кожному рівні засвоєння навчального матеріалу) порівнювалися з раніше одержаними даними. Співвідношення коефіцієнтів міцності засвоєння знань у КГ і ЕГ наведено на рис. 2.

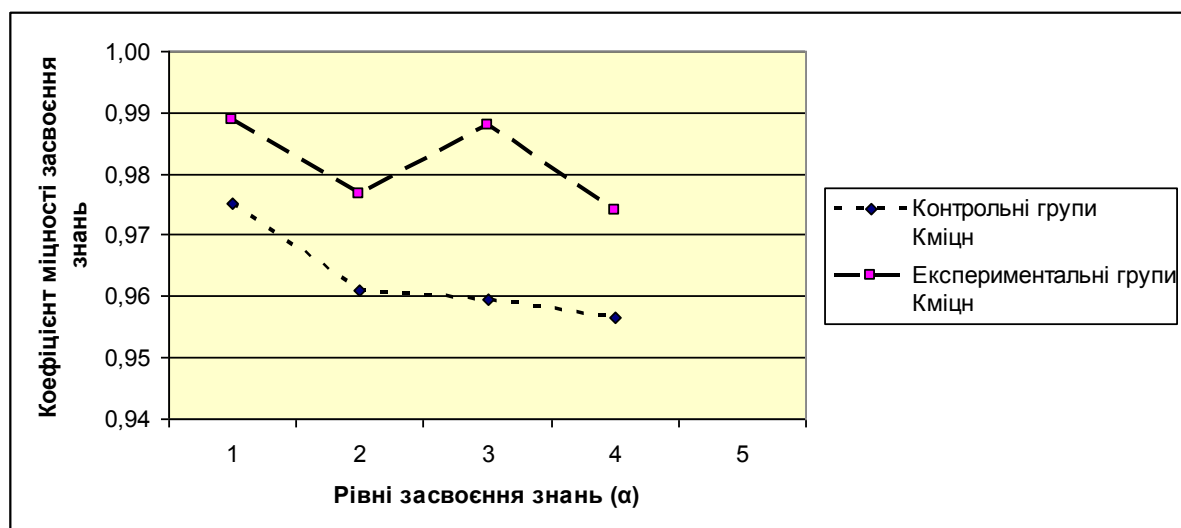

Рис. 2. Співвідношення коефіцієнтів міцності засвоєння знань у КГ і ЕГ

Експериментально доведено, що середнє значення $K_{міцн}$ (0,98) у ЕГ наближається до 1, тобто можна зробити висновок про високу міцність одержаних курсантами професійних знань, умінь і навичок, їх актуальність і високий рівень готовності майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до професійної діяльності.

Установлено, що в процесі застосування в навчально-виховному процесі ВНЗ МНС України визначених організаційно-педагогічних умов формується підвищена міра мотивації до майбутньої професійної діяльності; покращується якість одержаних знань; розвиваються професійно важливі якості; удосконалюється інноваційна модель організації навчально-виховного процесу у ВНЗ МНС України; розширюється загальний кругозір курсантів, поглиблюються професійні навички і

відповідно підвищується якість підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до виконання службових обов'язків.

Проведене дослідження показало, що мета досягнута, висунута гіпотеза знайшла своє підтвердження, поставлені завдання розв'язані, що дозволило сформулювати загальні **висновки** та розробити методичні рекомендації.

1. На основі аналізу психологічної та педагогічної літератури, законодавчої та нормативної бази в процесі дослідження встановлено, що проблема підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до службової діяльності у ВНЗ МНС України, є однією із актуальних проблем професійної педагогіки, що потребує подальшого осмислення. Її актуальність зумовлена передусім особливостями професійної підготовки майбутніх спеціалістів пожежно-рятувальних підрозділів, які розглядалися нами через вплив: стресових чинників, пов'язаних з професійною діяльністю курсантів і працівників пожежно-рятувальних частин МНС України; становлення професійно важливих якостей курсантів (мотивоване прагнення до навчально-пізнавальної діяльності; поєднання теоретичних знань з практичною підготовленістю; творчий підхід при вирішенні професійних завдань; усвідомлене ставлення до своєї професії, прагнення до особистісного та професійного вдосконалення, самостійність у судженнях та мисленні, здатність приймати самостійні рішення, впевненість; комунікативність; володіння інноваційними методами техніко-економічного аналізу галузі; активність, спостережливість, відповідальність та наполегливість; соціально-професійна адаптація, психологічна адаптація); організованої системи впливу педагогічних та психологічних заходів на результати діяльності курсантів; взаємозв'язку системи засобів і методів педагогічного супроводу формування професійно важливих якостей з ефективністю служби та становленням професіоналізму.

Розглянуті в роботі науково-педагогічні, психологічні та технологічні основи професійної підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до їхньої професійної діяльності дозволили нам розробити модель та методику оптимізації навчально-виховного процесу у ВНЗ МНС України за рахунок проведення навчальних занять, наближених до реальних умов роботи пожежно-рятувальних підрозділів.

2. Установлено, що модель підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до професійної діяльності можна представити як цілісну систему, основними складовими якої є: напрями професійної діяльності; розвиток професійно важливих якостей; організаційно-педагогічні умови; критерії оцінки результативності і ефективності навчання; вимоги Галузевого стандарту вищої освіти України освітньо-кваліфікаційного рівня напряму підготовки 6.1170203 «Пожежна безпека», кваліфікації «фахівець (з протипожежної безпеки)»; планування навчально-виховного і наукового процесів у ВНЗ МНС України; оцінювання готовності до професійної діяльності; дослідження особливостей соціальної та професійної адаптації. Послідовна реалізація яких забезпечує готовність до діяльності у надзвичайних і екстремальних ситуаціях.

Експериментально перевірено, що комплекс організаційно-педагогічних умов: побудова навчально-виховного процесу у ВНЗ МНС України з метою розвитку

професійно важливих якостей фахівців пожежно-рятувальної служби; впровадження активних та інтерактивних технологій навчання у викладання дисциплін професійної та практичної підготовки; застосування інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій (навчально-тренувальний кризовий центр, навчальний CALL-центр системи 112, комп'ютерні стимулятори, мультимедійний тренінг і комп'ютерне моделювання, інформаційне освітнє середовище навчального закладу «Віртуальний університет» тощо) забезпечує ефективність функціонування моделі підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до професійної діяльності у ВНЗ МНС України.

Враховано, що модель підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби – надає не тільки можливість виявлення та прогнозування вимог, а й одночасно є найважливішим елементом у системі загальної підготовки фахівців до майбутньої професійної діяльності, методологічною основою планування навчально-виховного і наукового процесів у ВНЗ МНС України.

3. Уточнено показники та рівні: кількісні (рівень засвоєння навчального матеріалу: низький (α_1), середній (α_2), достатній (α_3), високий (α_4); рівень ускладнень (0,1,2,3,4); автоматизація; усвідомленість ($\gamma_1, \gamma_2, \gamma_3$)) і якісні (складність, важкість, міцність) підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до професійної діяльності; критерії оцінювання результативності й ефективності навчання у ВНЗ МНС України: професійна спрямованість, рівень навчальної мотивації, активність, самостійність і творчість, що інтегрально формалізуються в академічній успішності.

Результати дослідно-експериментальної роботи засвідчили, що система підготовки фахівців для пожежно-рятувальних підрозділів у ВНЗ МНС України має базуватися на виконанні діяльності, близької за своїм змістом до майбутньої професійної роботи. Доведено, що розроблена модель підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби має перспективне планування, кожний з її етапів спрямований на новий ступінь і забезпечує виведення курсанта на вищий рівень професійної підготовки, за рахунок трансформації репродуктивних методів навчання у пошукові, проблемні і дослідницькі; посилення ролі самостійної роботи курсантів у навчально-виховній і науковій діяльності, орієнтації на розвиток професійно-важливих якостей; стимулювання професорсько-викладацького складу до вдосконалення професійної майстерності.

4. Узагальнення підсумків проведених нами досліджень підтверджує ефективність визначених організаційно-педагогічних умов, про що свідчить розширення професійного профілю курсантів, підвищення рівня знань, компетентності, розвиток професійно важливих якостей і готовності до пожежно-рятувальної служби, забезпечення перспектив в працевлаштуванні і просуванні по службі. Виявилися вищими якісні параметри: підвищення активності, стійкості, творчої діяльності, готовності до діяльності у екстремальних та надзвичайних ситуаціях; усвідомлена діяльність професорсько-викладацького складу і курсантів.

За результатами досліджень укладено методичний посібник, методичні рекомендації й дидактичні матеріали для викладачів, курсантів і студентів, які

можуть використовуватися у навчально-виховному процесі для підвищення ефективності й якості освіти, підготовки висококваліфікованих кадрів для системи Міністерства надзвичайних ситуацій України.

Проведене нами дослідження, звісно, не претендує на повне й всебічне висвітлення проблеми. Перспективними напрямками подальших досліджень можуть бути: розробка інноваційних педагогічних технологій, у яких міжперсональний рівень взаємодії майбутніх фахівців сприяє розвитку професійної свідомості й самовдосконалення; чітких критеріїв оцінки ефективності і якості підготовки фахівців; узгодження співвідношення цілей підготовки: з одного боку – співробітника-рятувальника (фізично сильного і врівноваженого фахівця системи МНС України), а з іншого – фахівця-професіонала (інтелектуала); а також продовження пошуків нових форм та методів підготовки майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до професійної діяльності.

Основні положення та результати дослідження викладені у таких публікаціях автора:

Статті в провідних наукових фахових виданнях з переліку ВАК України:

1. **Кусій М. І.** Особливості використання інформаційних технологій у навчальному процесі / **М. І. Кусій** // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / Редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін. — Київ-Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2008. — [вип. 20]. — С. 376—380.

2. **Кусій М. І.** До питання про визначення поняття «Інноваційні педагогічні технології» в сучасній педагогічній науці / **М. І. Кусій** // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / Редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін. — Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2009. — [вип. 21]. — С. 153—158.

3. **Кусій М. І.** Використання електронних засобів у навчальному процесі ВНЗ МНС / **М. І. Кусій** // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / Редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін. — Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2009. — [вип. 22]. — С. 364—370.

4. Козяр М. М. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців пожежно-рятувальних підрозділів МНС / М. М. Козяр, **М. І. Кусій** // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : педагогіка і психологія : зб. наук. пр. / Редкол. : В. І. Шахов (голова) та ін. — Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2009. — [вип. 29]. — С. 129—138.

5. **Кусій М. І.** Перспективні напрями впровадження інноваційних технологій у ВНЗ МНС відповідно до вимог Болонського процесу / **М. І. Кусій** // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки). Частина III / Редкол. : В. С. Курило (голова) та ін. — Луганськ : ЛНУ ім. Т. Шевченка, 2010. — [вип. 22 (209)]. — С. 185—192.

6. **Кусій М. І.** Інтерактивне навчання на базі інформаційно-комунікаційних

технологій / **М. І. Кусій** // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / Редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін. — Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2010. — [вип. 24]. — С. 120—125.

7. **Кусій М. І.** Аналіз професійної підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби у ВНЗ МНС України / **М. І. Кусій** // Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті : досвід, проблеми, перспективи : зб. наук. пр. — Львів : ЛДУБЖД, 2010. — [вип. 4]. — С. 117—123.

8. **Кусій М. І.** Розробка та використання моделювання у професійній підготовці майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби / **М. І. Кусій** // Вища освіта України. — Київ : Вид-во «Гнозис», 2011. — [том VII(25)]. — С. 220—226.

Збірники наукових праць:

9. Білінський Б. О. Підтримка рішень з управління охороною праці на основі інформаційної аналітичної системи / Б. О. Білінський, О. Л. Мірус, **М. І. Кусій** // Пожежна безпека ЛДУБЖД, УкрНДІПБ МНС України : зб. наук. пр. / за ред. В. В. Ковалишина (голова) та ін. — Львів : ЛДУБЖД, 2008. — [вип. 12]. — С. 89—95.

10. Білінський Б. О. Експертна оцінка засобів індивідуального захисту працівників методом парної компенсації / Б. О. Білінський, П. В. Семенюк, **М. І. Кусій** // Пожежна безпека ЛДУБЖД, УкрНДІПБ МНС України : зб. наук. пр. / за ред. В. В. Ковалишина (голова) та ін. — Львів : ЛДУБЖД, 2008. — [вип. 12]. — С. 107—111.

11. Білінський Б. О. Вплив антропометричних особливостей газодимо-захисників на ефективність їх роботи в екстремальних умовах / Б. О. Білінський, **М. І. Кусій**, І. П. Ярмоленко // Пожежна безпека ЛДУБЖД, УкрНДІПБ МНС України : зб. наук. пр. / за ред. В. В. Ковалишина (голова) та ін. — Львів : ЛДУБЖД, 2009. — [вип. 15]. — С. 84—88.

12. **Кусій М. І.** Нові педагогічні технології як засіб підвищення ефективності навчання у ВНЗ / **М. І. Кусій** // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. праць / за ред. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, О. Г. РОМАНОВСЬКОГО. — Вип. 23-24 (27-28). — Харків : НТУ «ХПІ», 2009. — С. 134—141.

13. Кусій М. І. Використання креативних інформаційних технологій з метою підвищення якості освіти / **М. І. Кусій** // Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті : досвід, проблеми, перспективи : зб. наук. пр. Частина 1. / за ред. М. М. Козяра та Н. Г. Ничкало. — Львів : ЛДУБЖД, 2009. — [вип. 2]. — С. 205—208.

14. **Кусій М.** Використання телекомунікаційних проектів у підготовці курсантів / **Мирослава Кусій** // Гуманітарні аспекти формування особистості працівника МНС : матеріали III наукової конференції від 24 квітня 2009 р. — Львів : ЛДУБЖД, 2009. — С. 55—62.

Інші матеріали:

15. **Кусій М. І.** Статистичний аналіз і моделювання діяльності підрозділів пожежно-рятувальної служби : методичний посібник / **М. І. Кусій** ; за заг. ред. доктора пед. наук, професора Козяра М. М. — Львів : Вид-во СПОЛОМ, 2010. — 100 с.

16. **Кусій М.** Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх фахівців

пожежно-рятувальної служби до професійної діяльності у ВНЗ МНС України : методичні рекомендації / **Мирослава Кусій** ; за заг. ред. доктора пед. наук, професора Козяра М. М. — Львів : Вид-во СПОЛОМ, 2011. — 128 с.

Анотації

Кусій М. І. Підготовка майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до професійної діяльності. — Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 — теорія і методика професійної освіти. — Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Вінниця, 2011.

У дисертації розглянуто психолого-педагогічні аспекти підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби, проведено аналіз розвитку професійної освіти в умовах впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, визначено перспективні напрями впровадження інноваційних технологій у вищих навчальних закладах Міністерства надзвичайних ситуацій України.

Розроблено і теоретично обґрунтовано модель та схарактеризовано організаційно-педагогічні умови ефективної професійної підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби, а саме: побудова навчально-виховного процесу з метою розвитку професійно важливих якостей фахівців пожежно-рятувальної служби; впровадження активних та інтерактивних технологій навчання у викладання дисциплін професійної та практичної підготовки; застосування інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій.

Експериментально перевірено педагогічну ефективність запропонованої методики. За результатами досліджень укладено методичний посібник, методичні рекомендації з проблеми дослідження для працівників ВНЗ МНС.

Ключові слова: професійна діяльність, фахівець, пожежно-рятувальна служба, МНС України, інноваційні, інформаційно-комунікаційні технології.

Кусий М. И. Подготовка будущих специалистов пожарно-спасательной службы к профессиональной деятельности. — Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 — теория и методика профессионального образования. — Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, Винница, 2011.

В диссертации проанализированы психолого-педагогические аспекты подготовки специалистов пожарно-спасательной службы, проведен анализ развития профессионального образования в условиях внедрения информационно-коммуникационных технологий, определены перспективные направления внедрения инновационных технологий в высших учебных заведениях (ВУЗах) Министерства чрезвычайных ситуаций Украины (МЧС).

На основе анализа психологической и педагогической литературы, законодательной и нормативной базы в ходе исследования установлено, что проблема подготовки будущих специалистов пожарно-спасательной службы к профессиональной деятельности в ВУЗах МЧС Украины, является одной из

актуальных проблем педагогической теории, которая нуждается в дальнейшем осмыслении. Ее актуальность обусловлена прежде всего особенностями профессиональной подготовки будущих специалистов пожарно-спасательной службы, которые рассматривались через влияние: стрессовых факторов, связанных с профессиональной деятельностью курсантов и работников пожарно-спасательных частей МЧС Украины; становление профессионально важных качеств курсантов: (мотивированное стремление к учебно-познавательной деятельности; сочетание теоретических знаний с практической подготовленностью; творческий подход при решении профессиональных задач; осознанное отношение к своей профессии, стремление к личностному и профессиональному росту, самостоятельность в суждениях и мышлении, способность принимать самостоятельные решения, уверенность; коммуникативность; владение инновационными методами технико-экономического анализа отрасли; активность, наблюдательность, ответственность и настойчивость; социально-профессиональная адаптация, психологическая адаптация); организованной системы влияния педагогических и психологических мероприятий на результаты деятельности курсантов; взаимосвязи системы средств и методов педагогического сопровождения формирования профессионально важных качеств с эффективностью службы и становления профессионализма.

Разработана и теоретически обоснована модель подготовки будущих специалистов пожарно-спасательной службы к профессиональной деятельности, определены основные составные части модели, последовательная реализация которых обеспечивает готовность работе в чрезвычайных и экстремальных условиях.

Экспериментально проверено, что комплекс организационно-педагогических условий: построение учебно-воспитательного процесса в ВУЗ МЧС Украины с целью развития профессионально важных качеств; внедрение активных и интерактивных технологий обучения в преподавание дисциплин профессиональной и практической подготовки (занятия по пожарной тактике и пожарно-строевой подготовке; практическое обучение; учебная пожарно-спасательная часть; программируемое обучение; программирование будущей деятельности в боевой обстановке; психолого-тренировочный центр подготовки пожарных и аварийно-спасательных команд; проблемное обучение; игровые технологии; кейс-технология); применение инновационных информационно-коммуникационных технологий (учебно-тренировочный кризисный центр, учебный CALL-центр системы 112, компьютерные симуляторы, мультимедийный тренинг и компьютерное моделирование, информационная образовательная среда «Виртуальный университет») обеспечивает эффективность функционирования модели подготовки будущих специалистов пожарно-спасательной службы.

Проведенное исследование показало, что подготовка будущих специалистов пожарно-спасательной службы к самостоятельной профессиональной деятельности достигает наилучших результатов когда: изучаются требования Отраслевого стандарта высшего образования Украины из специальностей, по которым ведется подготовка в учебном заведении, в нашем исследовании бакалавра направления подготовки 6.170203 «Пожарная безопасность», квалификации 3439 «Специалист (по

противопожарной безопасности)»; проводится оценивание готовности выпускников к самостоятельной профессиональной деятельности, в том числе в экстремальных условиях; исследуются особенности социальной и профессиональной адаптации выпускников на местах профессиональной деятельности; разрабатываются и внедряются программы (рекомендации) по развитию профессионально важных качеств специалистов и адаптации выпускников к условиям служебной деятельности.

Определено, что учебно-воспитательный процесс обеспечивает реализацию следующих видов профессиональной деятельности: профессионально-прикладная диагностика; консультирование; профилактическая и коррекционная работа с курсантами; научно-исследовательская деятельность, информационная деятельность.

По результатам исследований изданы: методическое пособие, методические рекомендации и дидактичные материалы для преподавателей, курсантов и студентов, которые могут использоваться в учебно-воспитательном процессе для повышения эффективности и качества образования, подготовки высококвалифицированных кадров для системы Министерства чрезвычайных ситуаций Украины.

Ключевые слова: профессиональная деятельность, специалист, пожарно-спасательная служба, МЧС Украины, инновационные, информационно-коммуникационные технологии.

Kusiy M.I. Training of future fire-rescue specialists for professional activities. – Manuscript.

The dissertation for obtaining the pedagogical science candidate degree in speciality. 13.00.04 – Theory and methods of professional education. – Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynskiy, Vinnytsia, 2011.

The psychological and pedagogical aspects of professional training of fire-rescue specialists are realized in the dissertation. The analysis of the development of professional education under conditions of introduction of information and communication technologies is introduced. The perspective directions of development and using of innovative technologies of the higher educational establishments of MES of Ukraine are defined.

The model is devised and theoretically proved. Organizational and pedagogical aspects of effective and professional training of fire-rescue specialists are characterized. The structure of educational process with the aim of development professional qualities of specialists of fire and rescue service is shown. Application of active and on-line technologies of education into teaching of professional and practical disciplines is described. Using of innovative, information and communication technologies is considered.

It is experimentally examined the pedagogical effectiveness of introduced methodology. Text book and methodical recommendation of investigation for scientific and pedagogical workers of higher educational establishments of MES are prepared.

Key words: professional activity, specialist, fire and rescue service, MES of Ukraine, innovative technologies, information and communication technologies.

Key words: professional activity, fire and rescue service, MES of Ukraine, innovative technologies, information and communication technologies.

Підписано до друку 12.09.2011 р. Формат 60х80/16
Друк різнограф. Ум. друк. арк. 1,0
Наклад 100 прим. Зам № 25/2011
ВНДтаРВР ЛДУ БЖД, 79007, м Львів, вул. Клепарівська, 35